

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ПОЛІГРАФІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ СРСР

Одною з важливих проблем комуністичного будівництва в СРСР є підвищення ефективності суспільного виробництва, що знаходить своє вираження в одержанні максимуму продукції при найменших затратах живої і уречевленої праці. На вирішення цієї проблеми направлені постанови партії та уряду, особливо важливими є Постанови вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС і VIII сесії Верховної Ради СРСР про поліпшення управління промисловістю, удосконалення планування та посилення економічного стимулювання промислового виробництва. На необхідність значного підвищення ефективності суспільного виробництва в період 1966—1970 рр. вказується в рішеннях XXIII з'їзду КПРС.

Проблема підвищення ефективності виробництва в повній мірі відноситься і до поліграфічної промисловості, продукція якої в створенні матеріально-технічної бази комунізму має велике значення.

Одним з важливих факторів підвищення ефективності поліграфічного виробництва є використання засобів виробництва. Роль цього фактора в підвищенні ефективності виробництва зараз набуває особливо важливого значення. Це обумовлюється тим, що поліграфічна промисловість має велику кількість засобів виробництва, сума яких з року в рік збільшується. Поліграфічна промисловість в 1964 р. характеризувалась основними фондами на суму понад 480 млн. крб. В 1964 р. основні виробничі фонди поліграфії порівняно з 1960 р. збільшились на 38%. В результаті цього в промисловості помітно підвищилася технічна оснащеність праці і рівень механізації виробничих процесів.

Не дивлячись на велике значення підвищення ефективності виробничих фондів, цьому питанню, як і проблемі економічної ефективності поліграфічної техніки в цілому, не надавалось важливого значення. Проблема ефективності основних фондів і оборотних засобів, взята в їх єдності, не стала предметом глибокого дослідження з боку економістів поліграфічної промисловості. В спеціальній літературі це питання висвітлене недостатньо.

В даній статті ми зупинимось на найбільш важливих загальних питаннях ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості.

У вирішенні проблеми підвищення ефективності виробничих фондів, яка в кінцевому рахунку зводиться до визначення рівня їх ефективності, виявлення факторів, які впливають на цей рівень, і в розробці шляхів підвищення ефективності першочергове значення має визначення рівня ефективності виробничих фондів.

Найбільш загальними показниками, що характеризують рівень ефективності виробничих фондів, є фондівіддача (випуск валової продукції на одиницю вартості виробничих фондів) і фондоемкість (капіталовкладення, що припадають на одиницю вартості валової продукції, питомі капіталовкладення).

Дослідження показують (табл. 1), що в період 1960—1964 рр. темпи росту основних промислово-виробничих фондів поліграфічної промисловості СРСР випереджали темпи росту валової продукції. В 1964 р. основні промислово-виробничі фонди поліграфії порівняно з 1960 р. збільшилися на 38% при рості валової продукції всього лише на 14%. Середньорічний темп росту основних фондів за 1960—1964 рр. складав 1,084 при середньорічному темпі росту валової продукції 1,033.

Таблиця 1

Динаміка фондівіддачі і фондоемкості основних промислово-виробничих фондів поліграфічної промисловості СРСР в період 1960—1964 рр.*

Роки	Темпи росту валової продукції	Основні промислово-виробничі фонди		Темпи росту фондівіддачі	Темпи росту фондоемкості
		В обсяговому виразі, млн. крб.	Темпи росту		
1960	1,00	349,7	1,00	1,00	1,00
1961	1,04	359,9	1,03	1,01	0,99
1962	1,05	381,2	1,09	0,96	1,04
1963	1,09	440,3	1,26	0,84	1,18
1964	1,14	482,5	1,38	0,83	1,21
Середньорічний темп росту	1,033	—	1,084	0,955	1,050

* Показники фондівіддачі і фондоемкості розраховані на основі даних Центрального статистичного управління при Раді Міністрів СРСР.

Таке співвідношення між ростом валової продукції і основними промислово-виробничими фондами визначило зниження показника фондівіддачі. Дані табл. 1 показують, що протягом аналізованого періоду фондівіддача має яскраво виражену тенденцію до зниження: середньорічний темп росту фондівіддачі на протязі 1960—1964 рр. складав 0,955. Фондоемкість, тобто питомі капіталовкладення, в цей же період з року в рік зростали: середньорічний темп росту фондоемкості складав 1,050.

Така динаміка фондівіддачі (фондоемкості) при всіх рівних умовах говорить про деяке зниження ефективності суспільного виробництва. Зниження фондівіддачі (ріст фондоемкості) в поліграфічній промисловості вимагає глибокого техніко-економічного аналізу, на основі якого можна було б розробити комплекс заходів по підвищенню ефективності виробничих фондів.

Слід відмітити, що в питанні динаміки фондівіддачі немає єдиної точки зору. Одні економісти вважають, що зниження фондівіддачі є тимчасовим явищем, на їх думку, зниження фондівіддачі на даному етапі зміниться зростаючою закономірністю її росту в майбутньому періоді. Інші економісти вважають зниження фондівіддачі (ріст фондоемкості) закономірним явищем, оскільки воно забезпечує ріст фондоемкості, а вартість нової техніки зростає більше, ніж продуктивність праці. Існує також думка економістів про те, що в динаміці фондівіддачі теоретично не можна обґрунтувати якої-небудь певної тенденції.

Нам здається, що наявність таких суперечливих точок зору пояснюється відсутністю глибокого дослідження факторів, що впливають на зміну фондівіддачі (фондоємкості).

Аналіз показує, що за останні роки вартість нової поліграфічної техніки дійсно зростає в більшій мірі, ніж продуктивність праці. Так, при друкуванні на машині ПД-3 видань середніх тиражів продуктивність праці порівняно з машиною ПД-2 зростає примірно на 22%, вартість же машини ПД-3 перевищує вартість ПД-2 більш ніж на 60%. Аналогічна картина має місце і при випуску рядковідливних наборних машин «Лінотип», а також іншого поліграфічного устаткування. Однак і без глибокого аналізу можна сказати, що узаконювати це явище не слід, тому що далеко не завжди таке підвищення вартості є виправданим, часто воно має місце в результаті відхилень від нормальних умов. Визнання закономірності росту фондоємкості послабить увагу до систематичного підвищення економічної ефективності капіталовкладень і основних фондів.

На величину фондівіддачі (фондоємкості) поліграфічної промисловості та їх динаміку впливає велика кількість взаємозв'язаних факторів. Всі вони по відношенню до промисловості і підприємств розподіляються на внутрішні та зовнішні. До них відносяться: зміна галузевої структури всієї промисловості і виробничої структури поліграфічної промисловості (зміна питомої ваги книжкової, газетної, журнальної та інших видів продукції в загальному обсязі поліграфічної продукції), структура капіталовкладень, розміщення промисловості, розвиток форм суспільної організації виробництва (концентрація, спеціалізація, кооперування виробництва), якість проектування поліграфічних підприємств, будівництво поліграфічних підприємств, освоєння виробничих потужностей, інтенсивне і екстенсивне використання основних фондів, застосування прогресивних матеріалів і їх використання, швидкість обороту оборотних засобів, асортимент продукції, ціна, фактична економічна ефективність капіталовкладень і нової техніки та ін.

Слід відмітити, що найбільш правильно розглядати фондівіддачу (фондоємкість), включаючи в фонди не лише знаряддя праці, але й предмети праці (оборотні фонди), тобто розглядати їх в єдності. Необхідність розглядання основних і оборотних фондів в їх єдності обумовлюється тим, що знаряддя праці, їх ефективність в певній мірі залежить від оборотних фондів, і, навпаки, сума оборотних фондів, їх використання в значній мірі визначається основними фондами. В процесі виробництва основні виробничі фонди відіграють головну, визначальну роль, оборотні засоби підпорядковані вимогам безперервного функціонування основних фондів. Не маючи даних про виробничі фонди та їх динаміку по поліграфічній промисловості в цілому, приводимо дані про динаміку фондівіддачі (фондоємкості) виробничих фондів по групі львівських поліграфічних підприємств.

Дані показують, що в структурі виробничих фондів досліджуваних підприємств оборотні засоби (нормовані) займають $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ частину. В цілому по групі аналізованих львівських підприємств (друко-хромографія «Атлас», книжкова фабрика і обласна друкарня)¹ в період 1960—1964 рр. в динаміці структури виробничих фондів спостерігається збільшення долі основних фондів і зменшення питомої ваги оборотних засобів.

Дослідження показали, що по згаданій групі поліграфічних підприємств м. Львова в цілому і по окремих підприємствах фондівіддача виробничих фондів має яскраво виражену тенденцію до зниження (табл. 2). Найбільше зниження фондівіддачі на протязі 1960—1964 рр.

¹ Зараз друко-хромографія «Атлас» і книжкова фабрика — це об'єднане підприємство — друкоофсетна фабрика «Атлас».

спостерігалось на книжковій фабриці; в 1964 р. порівняно з 1960 р. на цьому підприємстві фондівдача знизилася на 32%, середньорічний темп росту фондівдачі протягом цього періоду складав 0,910, середньорічний темп росту фондоємкості дорівнював 1,100.

Не дивлячись на те, що зниження фондівдачі виробничих фондів негативно впливає на ефективність суспільного виробництва, воно не завжди виражає зниження ефективності виробничих фондів.

Таблиця 2

Середньорічні темпи росту фондівдачі і фондоємкості виробничих фондів групи поліграфічних підприємств м. Львова в період 1960—1964 рр.

Підприємства	Валова продукція	Виробничі фонди	Фондо-віддача	Фондо-ємкість
По групі підприємств в цілому	0,970	1,027	0,940	1,064
Друко-хромографія «Атлас»	0,985	1,020	0,965	1,033
Книжкова фабрика	0,923	1,020	0,910	1,100
Обласна друкарня	1,005	1,048	0,959	1,045

За одним показником фондівдачі (фондоємкості) роботи висновок про ефективність виробничих фондів і капіталовкладень неможливо. Фондовіддача (фондоємкість), характеризуючи лише частину уречевленої праці, не відображає затрат живої праці, тобто не є вираженням суспільних затрат на виробництво. Таким чином, фондівдачу (фондоємкість) необхідно розглядати в тісному взаємозв'язку з показниками, що більш повно враховують затрати на виробництво продукції. Таким показником, очевидно, повинна бути собівартість виготовленої продукції. Якщо деяке збільшення фондоємкості (питомі капіталовкладення) супроводжується відносним зниженням поточних затрат (собівартістю), то в певних межах воно є вигідним. Це підтверджується практикою. Розрахунки показують, що в більшості випадків впровадження нової техніки хоч і викликає додаткові капіталовкладення, забезпечує зниження собівартості продукції. Вибір технічного рішення здійснюється на основі співвідношення між ростом капіталовкладень і економії, від зниження собівартості, тобто на основі величини строку окупності. Якщо додаткові капіталовкладення (ріст фондоємкості) окупуються в межах нормативного періоду, така техніка ефективна, і значить, такий ріст фондоємкості повинен бути признаний виправданим. Сказане висуває на перше місце проблему наукового визначення нормативних величин строків окупності в поліграфічній промисловості.

Необхідність врахування в процесі визначення ефективності виробничих фондів затрат живої праці підтверджується рішеннями вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС і введенням в практику планування показника рентабельності, що визначається як відношення прибутку, величина якого визначається собівартістю до суми виробничих фондів.

Нами проведено дослідження динаміки виробничих фондів, їх прибутковості і рентабельності групи поліграфічних підприємств. Результати досліджень показали, що на багатьох підприємствах спостерігається тенденція до зниження рівня рентабельності. Зокрема, по групі аналізованих поліграфічних підприємств м. Львова в період з 1960 по 1964 рр. рентабельність в цілому знизилась з 25,70 до 15,04%, або на 42%. При середньорічному темпі росту виробничих фондів 1,027 середньорічний темп росту рентабельності складав 0,875 (табл. 3). Аналогічна картина спостерігається і по кожному підприємству. Причому найбільше зниження рівня рентабельності мало місце на Львівській книжко-

вій фабриці, де на протязі 1960—1964 рр. рентабельність знизилась з 15,4% до збитковості виробництва 0,2%. При середньорічних темпах росту виробничих фондів в період 1960—1964 рр. 1,014 середньорічний темп росту рентабельності складав 0,544.

Таблиця 3

Середньорічні темпи росту рентабельності групи поліграфічних підприємств м. Львова в період 1960—1964 рр.

Підприємство	Виробничі фонди	Прибуток	Рентабельність
По групі підприємств в цілому	1,027	0,899	0,875
Друко-хромографія «Атлас»	1,020	0,933	0,915
Книжкова фабрика *	1,014	0,555	0,554
Обласна друкарня	1,048	0,967	0,923

* Дані за 1960—1963 рр.

Таке співвідношення між темпами росту виробничих фондів і рівнем рентабельності свідчить про зниження ефективності виробничих фондів і капіталовкладень, що, в свою чергу, веде до зниження ефективності суспільного виробництва.

Зниження рентабельності при збільшенні виробничих фондів не є закономірним явищем і протирічить всій логіці розвитку продуктивних сил соціалістичного суспільства. Воно говорить про наявність деяких ненормальних явищ в процесі створення і використання виробничих фондів, що знижують їх ефективність.

Як було вже сказано, на ефективність виробничих фондів впливає велика кількість факторів. Не зупиняючись окремо на кожному з них вкажемо лише на деякі.

Важливим фактором, що впливає на ефективність виробничих фондів, є структура капіталовкладень. Економічно найбільш вигідною є така структура капіталовкладень і її динаміка, при якій найбільша питома вага капіталовкладень виділяється на найбільш активну частину основних фондів — робочі машини і устаткування. За даними Центрального статистичного управління при Раді Міністрів СРСР в період 1962—1964 рр. в структурі капіталовкладень поліграфічної промисловості СРСР відносно зменшилась сума капіталовкладень, яку витратили на придбання робочих машин і устаткування, що привело до зменшення питомої ваги цієї групи основних фондів в їх структурі з 49,7% в 1962 р. до 45,9% в 1964 р. Протягом досліджуваного періоду питома вага будинків і споруд, тобто пасивних груп основних фондів, збільшилась відповідно з 40,0 до 43,4% і з 1,2 до 1,4%.

Збільшення питомої ваги будинків і споруд в структурі основних фондів на певному етапі часу може викликатися необхідністю будівництва нових виробничих приміщень та інших об'єктів. Однак таке становище повинно стати предметом аналізу з точки зору виявлення економічності проектування і будівництва об'єктів. Є випадки значного перевищування затрат на будівництво порівняно проектно-кошторисних даних.

По групі аналізованих поліграфічних підприємств м. Львова в період 1960—1964 рр. переважна сума капіталовкладень була направлена на придбання робочих машин і устаткування, що привело до збільшення питомої ваги цієї групи основних фондів з 56,8 до 60,9% в 1964 р. Цей фактор при всіх інших рівних умовах повинен був привести до підвищення ефективності виробничих фондів.

Дуже важливим фактором, що впливає на ефективність виробничих фондів, є використання виробничих потужностей. Дані аналізу показують, що на значній кількості поліграфічних підприємств коефіцієнт використання виробничих потужностей низький. Так, на Львівській книжковій фабриці — підприємстві, де рівень ефективності виробничих фондів з аналізованої групи підприємств найнижчий, фактичне використання виробничої потужності в 1964 р. складало: по наборному цеху — 87, по друкарському цеху — 90, по брошуровально-палітурному цеху — 76%.

Першочергове значення в підвищенні ефективності виробничих фондів має використання устаткування в часі. Екстенсивний фактор є одним з важливих видів резервів, використання якого значно підвищить ефективність виробничих фондів. Проведене нами вивчення використання робочого часу всього парку устаткування Львівської книжкової фабрики методами технічного нормування вказало на значну кількість витрат робочого часу. Так, на основі проведених групових фотографій робочого дня на кожній одиниці устаткування машинного парку Львівської книжкової фабрики з 553 годин робочого часу 79 одиниць устаткування час зайнятості складав лише 338 годин, або 61%, 39% робочого часу устаткування склали цілоденні та внутрішні простой. Слід відмітити, що цілоденні простой устаткування по аналізованому підприємству склали велику питому вагу. Так, устаткування стереотипної дільниці в кількості 7 одиниць не було зайняте протягом всієї зміни.

Час зайнятості устаткування поліграфічних підприємств тісно зв'язаний з рівнем спеціалізації, який впливає на рівень ефективності використання виробничих фондів. Так, при спеціалізації Львівської книжкової фабрики на друк малотиражних видань (середня тиражність 16 тис. примірників) виникає питання про необхідність комплексу стереотипного устаткування, потреба в якому по діючих нормативах викликається при тиражі видань понад 25 тис. примірників.

Наведені дані говорять про те, що поліграфічним підприємствам необхідно провести велику роботу по виявленню непотрібного устаткування з метою його реалізації підприємствам, які відчувають в ньому потребу. Цей захід викликається зниженням фондівдачі і рентабельності, він особливо необхідний в зв'язку з рішеннями вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС про введення платності виробничих фондів.

Питання підвищення ефективності виробничих фондів поліграфічної промисловості повинно притягнути увагу широкого кола інженерів та вчених. Виникає необхідність в проведенні глибокого аналізу використання виробничих фондів поліграфії, виявленні факторів, що впливають на рівень їх ефективності, а також в розробці шляхів дальшого підвищення ефективності виробничих фондів.

R. M. MASHTALER

ON THE QUESTION ABOUT THE EFFECTIVENESS OF THE PRODUCTION FUNDS OF THE PRINTING AND PUBLISHING INDUSTRY OF THE U.S.S.R.

Summary

Some questions of the effectiveness of the production funds of the printing and publishing industry of the U.S.S.R. are examined in the article.
